

A JEBCUNDAMBÁK KÉSŐBBI MEGTESTESÜLÉSEI

A MÁSODIK MEGTESTESÜLÉS

A második mongol egyházfő apja, Darxan čin wan Dondodorji a pekingi udvarban élt, második felesége egy 19 éves mongol lány volt. Öndör gegēn még életében megjósolta, hogy a következő újjászületés az ő frigyükből fog születni. Az új megtestesülés 1724-ben, a kék sárkány évében látta meg a napvilágot, s a hagyomány szerint világra jöttekor az egész jurtát a tetőnyíláson beáramló sárga fény öntötte el, s a jurta felett szivárvány jelent meg.

A csodás jelek sora ezzel még nem ért véget. A gyermek születése után nem sokkal apja hirtelen megbetegedett. A család segítséget kért a Naro bančin *qutuγtutól* (halha *xutagt*), hogy gyógyítsa meg Darxan čin want és óvja őt meg a haláltól. A láma a hozzá érkező küldöttségtől azt kérdezte, hogy a szülés után mit tettek a placentával. Miután azt válaszolták neki, hogy elásták, Naro bančin kijelentette, hogy ez a betegség oka. Azt tanácsolta, hogy ássák ki és mutassanak be áldozatot a placentának. Mikor ezt a család megtette, kiderült, hogy a placenta még jóval a szülés után is csodálatos módon virágillatú, s miután bemutatták neki az áldozatot a betegség is megszűnt.

Eközben a hivatalos eljárást is lefolytatták az egyházfő reinkarnációjának felkutatására. Az utód megtalálására indult delegáció 1724 végén érkezett meg Tibetbe, ahova magukkal vitték a négy jelölt nevét is. Miután megvizsgálták a lehetséges jelölteket, kijelentették, hogy Darxan čin wan családjá a „legrégebbs” a halha-mongol előkelők családjai közül. Ebből a talányos válaszból arra lehetett következtetni, hogy az újjászületés nem lehet más, csak Darxan čin wan gyermeke.

Mikor a küldöttség Tibetből Pekingbe utazott, a császár álmodt látott, melyben megjelent előtte Öndör Gegēn és kijelentette neki: Darxan čin wan feleségétől születtem meg. Miután minden csodás jel arra vallott, hogy a mongol előkelő családjából származhat az újjászületés, végül a küldöttség tájékoztatta erről az uralkodót. Yongzheng (1678–1735, uralk. 1722–1735, Mong. Nayiraltu tōb, halha Nairalt tōw xān) hozzájárult a beiktatáshoz. Az új megtestesülés a pancsen lámától a Luvsandanbīdonmi (tib. blo bzang bstan pa'i sgron me) szerzetesi nevet kapta.

A Tibetbe küldött követség 1725 nyarán érkezett vissza a halha területre. Ekkor a gyermek alig múlt több mint másfél éves, így nem foglalhatta el pozícióját, a családjával élt tovább. Négy éves korában a halha Donxor *xutagt*, Nawanlobsang kezdte tanítani. Irányításával a gyermek letette a kolostori fogadalmakat, majd 1729-ben emelték az egyházfő trónjára.

Az 1730-as évek elején a Galdanceren ojrát uralkodó által a halhák ellen vezetett támadások miatt a *bogd* nem volt biztonságban. Bár a mandzsu uralkodó előtt is tiszteletét kívánta tenni, 1732-ben az ismétlődő ojrát támadások elől inkább Dolōn-nūrba vonult, ahol három évet töltött. A mandzsu uralkodóval nem találkozhatott, mert Yongzheng abban az évben meghalt.

Az új császár Qianlong (1711–1799, uralk. 1736–1796, mong. Tngri-yin tedkügsen, halha Tengriḡ tetgegsen, tib. lha skyong rgyal po) trónra lépése ismét alkalmat adott a

bogdnak, hogy tiszteletét tegye Pekingben. Hamarosan meg is érkezett a császár meghívása, aminek a mongol főláma eleget is tett. A mandzsu uralkodó parancsára egy helytartó (*amban*) a császár nevében két *xadag*gal (áldozati selyemszalaggal) üdvözölte a fővárosba érkező mongol vendéget. Pekingben a főlámát nagy tisztelettel fogadták, számára a mongol hagyományokat követve egy jurtát rendeztek be és ebben szállásolták el.

1738-ban a mongol adminisztrációval foglalkozó hivatal a Lifan Yuan hivatalosan is elismerte az újjászületést, mint a következő *ĵebcundambát*, és átadták neki a hatalmi jelvényeknek számító arany pecsétet, illetve arany levelet (mong. *altan tamay-a*, *altan nabĕitu*). Ezután a mongol egyházfők hivatalos beiktatása mindig e jelvények átadásával, illetve a császár hivatalos hozzájárulásával történt.

Az új egyházfő tevékenységét csodás cselekedetek kíséretében örökítették meg életrajzai. Legendák terjedtek el arról, hogy kolostorait, egyházát nem a pásztorokra kivetett adókból finanszírozta, hanem az Altaj- és Hangaj hegység gazdaszemelmei adták neki az aranyat és ezüstöt. 1739-ben *dacant* (tib. *grwa tshang*) alapított Xürében az akkori fővárosban a tantrikus buddhista iskola számára. Számos kolostort és templomot alapított, vagy építtetett újjá Urgában és vidéken egyaránt. 1745-ben a fővárosban a *Ĵüid dacant*, 1750-ben a Mandzsusri (szkr. Mañjuśrī) kolostort hozta létre, mely Mongólia egyik legnagyobb és legfontosabb kolostorává vált, 1756-ban alapította a Daščoinbel *dacant*.

Peking aggódva figyelte a mongol egyházfő népszerűségének – és így politikai befolyásának – folyamatos növekedését. Ez mindenképp ellenkezik a mandzsuk érdekeivel, hiszen míg Öndör gegĕn 1691-es szerepvállalása inkább elősegítette a mandzsu befolyás erősödését, addig az egymást követő *ĵebcundambák* elismertségének növekedése már gyengíthette a mandzsuk pozícióit. Az udvar hivatalnokokat rendel az új főláma mellé, hogy így korlátozzák mozgásterét, az intézkedés azonban csak részleges eredményeket hozott. Az Amursana (1723–1757) által vezetett felkelés kirobbanásakor (1755) a mandzsuk a mongol egyházfő tekintélyét is latba vetették annak érdekében, hogy az ojrát felkelés következtében a halhák között kialakuló függetlenségi megmozdulásoknak elejét vegyék. A mongol egyházfőnek új címeket is adományoztak, áttételesen ezzel is a dinasztia fennhatóságát bizonyítva.

Ez természetesen nem csökkentette az egyházfő mongolokra gyakorolt befolyását, a második megtestesülés bár eleinte próbálta távol tartani magát az eseményektől és inkább a mandzsukkal szembeni megbékélést támogatta, azonban halála előtt fokozatosan a felkelők oldalára sodródott. A Čingünĵaw (1710–1757) által vezetett mandzsu ellenes felkelés (1756–1757) után a pekingi udvar kiadott egy császári parancsot (1758), amiben megtiltotta, hogy az újjászületést Tibetben kívül keressék.

Ez az „útmutatás” mind a dalai, mind a pancsen láma számára követendő parancs volt, amit ők tiszteletben is tartottak. A második *ĵebcundamba* halála (1757) után az új megtestesülés felkutatására induló küldöttség már csak tibeti területen kereste a mongol egyházfő újabb reinkarnációját. Ez hagyománnyá vált, mely később sem szakad meg, s napjainkban is meglévő hatást gyakorol a mongol egyházfő társadalmi szerepére.

A HARMADIK MEGTESTESÜLÉS

Ő volt az első a mongol egyházfők sorában, akit a mandzsu császári parancsot követve, tibeti földön találtak meg. Egy 1761-ben kiadott császári rendeletet közzétette, hogy a megtestesülés Tibetben túnt fel.

A harmadik *bogd gegěn* 1758-ban született Dohan Litangban. Kolostori nevelése során, fogadalmait letéve az Išdambñyam (tib. ye shes bstan pa'i nyi ma) szerzetesi nevet kapta. A harmadik *ĵebcundambát* a halhák nem fogadták szívesen. Mivel ő volt az első, aki nem mongolként birtokolta ezt a címet, a bizalmatlanság nem csak a világiak, de a lámák között is megfigyelhető volt vele szemben. Még urgai beavatása idején (1763/4) Bayanxongor megyében egy másik gyermeket, egy „ellen-*bogd gegěnt*” is felkészítettek az egyházi méltóságra, még kolostort is építettek neki. Ilyenre máskor nem volt példa a mongol főlámák történetében. Az ellenséges fogadtatás jeleként, még a mandzsu helytartó is arra kérte, hogy ne Urgában (Ix xürében), hanem Belső-Mongóliában Dolön nürban telepedjen le, de ezt nem volt hajlandó megtenni.

Rövid életet élt, alig tizenhat évesen, 1773-ban hagyta el ezt az újjászületést. Az őt körülvevő ellenszenvre jellemző, hogy az ötödik *bogd* életrajzában később elejtett egy megjegyzést, mely sejteni engedte, hogy talán nem természetes halált halt, életét a lámák olthatták ki. Földi maradványa a Dambadarĵā (mong. Dambadarĵiya) kolostorban található.

A NEGYEDIK MEGTESTESÜLÉS

A negyedik *ĵebcundamba* a kék (nőstény) birka évében, 1775-ben született és elődjénél jóval hosszabb ideig, 38 éves koráig élt. Megtalálása előtt arról keringtek hírek, hogy ő már ismét mongol területeken fog újjászületni, anyja a Tüsiyetü kán felesége lesz. Az asszony azonban a jóslatokkal ellentétben leánygyermeket szült, így a mongol egyházfő következő megtestesülését ismét tibeti földön keresték és találták meg. A negyedik újjászületés a 8. dalai láma unokaöccse volt. Négy éves korában tette le az első kolostori esküt a dalai láma előtt, a Potala palotában, ekkor kapta a Luwsantüwdenĵigmedwanĉig (tib. blo bzang thub bstan dbang phyug 'jigs med rgya mtso) szerzetesi nevét is. Három év múlva indult a mongol fővárosba. Útja Dolön nürön keresztül vezetett, ahol a *ĵanjā xutagt* (mong. *ĵanggiy-a qutuytu*), Rolpai dorĵe (1717–1786, Tib. lchang skya rol pa'i rdo rje) előtt tette a *gecül* (tib. dge tshul) fogadalmat.

Mikor az egyházfő Urgába érkezett a mongolok nem fogadták kitörő örömmel, tibeti származása miatt még a mongol lámák is bizalmatlanok voltak vele szemben. A *dogsin düür* (mong. *doĵsin düiri*), „dühös, vad újjászületés” gúnynevet ragasztották rá. Nem tűrte a lustaságot, a kicsapongást a lámák között, gyakran szabott ki testi fenytést a vétkekre, s a botütéseket is sokszor maga osztotta ki.

Nagykorúvá válása után a mandzsu udvarba utazott. Elődeihez hasonlóan a császár megerősítette kiváltságait, ezzel mintegy elismerte, mint mongol egyházfőt. Beiktatása után egyúttal figyelmeztették arra, hogy a világi életben kizárólag a császár parancsa érvényesülhet, abba beleszólása nem lehet.

Életét így elsősorban az egyház megerősítésének, a buddhizmus további terjesztésének szentelte. Kolostorokat építtetett, számos kegytárgyat, szobrot hozatott

Tibetből, buddhista könyveket fordítottatott, másoltatott. Már nem sokkal mongol földre érkezése után a Canid *dacan*ban élő lámák számát háromszázról ezerre emelte, mandzsu támogatással 1797-től hozzálátott a mongol kolostorok könyvtárainak gazdagításához. 1806-ban alapította a Dečingalaw *dugant*, 32 évesen létrehozta a Dűinxor *dacant*. Ezek napjainkig a mongol buddhista vallás fontos központjai, melyeket 1938-ban leromboltak és a mongol rendszerváltás után alapítottak újra.

1813-ban a Pekingből Urgába vezető úton meg akarta látogatni a Wutaishant, de az úton komolyan megbetegedett és nem sokkal a hegy elhagyása után meg is halt. Holttestét egy sztúpában szállították vissza Mongóliába és az Amarbayasgalant kolostorban egy különálló szentélyben helyezték el.

AZ ÖTÖDIK MEGTESTESÜLÉS

Az ötödik *bogd gegēn*, Luwsancültemjigmiddambjancan (tib. blo bzang tshul khrims 'jigs med bstan pa'i rgyal mtsan) 1815-ben egy gazdag tibeti közember családjában született nem messze a Potalától. Felfedezése után nem sokkal a pekingi udvar parancsban kötelezte a halha előkelőket, hogy egy sárga zsinórú jurttal ajándékozzák meg a *xutagt*ot. Mivel e hatalmi jelképeket a hagyományok szerint általában a mandzsu udvarban adták át, ez a parancs tapintatos célzás volt arra, nem látják szükségesnek, hogy a mongol egyházfő megjelenjen a pekingi udvarban.

Az új megtestesülés 1820-ban egyenesen a halha területekre, Da xürēbe indult, ahol a mandzsu helytartó, az urgai *amban* megadta neki mindazokat a kiváltságokat, melyek címe szerint megillették. Egy évvel később az ekkorra hagyománnyá váló szokásnak megfelelően elküldte a „kilenc fehér” ajándékot a mandzsu császárnak, elismerte őt feljebbvalójának. 16 évesen szerezte meg a *gecül* fogadalmat, amit 21 éves korában a *gelen* (tib. *dge slong*) fogadalom megszerzése követett.

Az ötödik *jebcundamba* elődeivel ellentétben meglehetősen súlytalan személyiség volt, könnyen befolyásolták a mongol lámák éppen úgy, mint a pekingi udvar. Még ahhoz is engedélyt kért a mandzsuktól, hogy szerzetesi fogadalmi letételére Tibetbe utazzon. Egyházi vezetőként elsősorban a kolostorok számának gyarapítása, az egyes *dacanok* gazdagítása jellemezte tevékenységét. Hosszabb utazások után 22 évesen (vörös majom év, 1836) a mongol fővárosba visszatérve Maitreya (halha Maidar) szentélyt építtetett. Az évek alatt összesen több mint 2000 lámaszállást, *dacant*, kolostor épületet hozott létre. Végül a sárga kutya évében (1838) palotáját áthelyezte a Gandan dombra, ekkor épült a Gandantegčenlin kolostor, ami a szentélyek és más épületek jelentős bővítését eredményezte. Új *dacanok*at hozott létre a kolostoron belül, vagy annak közelében, így válhatott a Gandan a főváros és később az egész ország buddhista vallási életének központjává.

Hosszas várakozás után 1839-ben kapott engedélyt arra, hogy Pekingbe utazhasson, így ott tölthette az 1840-es újévet. Élete végén ismét Tibetbe kívánt utazni, de erre már nem kerülhetett sor. 1842-ben betegségben halt meg.

Életrajzát egy Sinje nevű láma írta meg, aki ebben a munkában, véleményét a főláma szájába adva erősen bírálta az egyház erkölcsi helyzetét.

A *bogd gegēn* holttestét a Gandan kolostor egyik templomában egy sztúpában helyezték örök nyugalomra.

A HATODIK MEGTESTESÜLÉS

A hatodik újjászületés Luwsandambijalcan (tib. blo bzang dpal ldan rgyal mtshan, vagy blo bzang bstan pa'i rgyal mtshan) drámaian rövid ideig élt. Mindössze harminckilenc napig töltötte be hivatalát, mielőtt alig hat éves korában elhunyt. Ő is, mint elődei többsége Tibetben született. 1842-ben egy számárhajtó családjában látta meg a napvilágot. Már a megtalálására induló mongol követségeket is balszerencse kísérte. Többször is rablótámadás áldozatai lettek, a visszaemlékezések szerint több száz lovat és tevét raboltak el tőlük.

Végül sikerült ugyan a *xutagt*ot épségben Urgába kísérni, de nem sokkal megérkezése után súlyosan megbetegedett. Előbb megfázott, majd himlőt kapott, ami végül a halálához vezetett. Testét a Sajin-i badarayuluyči (Dambadarjā) kolostorban helyezték el.

A HETEDIK MEGTESTESÜLÉS

A hetedik megtestesülés 1850-ben született nem messze Lhászától egy tibeti közember, Migmar fiaként s egy évvel később elismerték, mint új reinkarnációt. 1854-ben az urgai *corj* lámától vette fel a szentségeket, s tőle kapta kolostori nevét *Ĵebcun Agwančoijwančugperenleijamc* (tib. ngag bdang chos kyi dbang phyug 'phrin las rgya mtsho).

1855-ben érkezett meg Urgába, tanulmányait azonban csak hét éves korában kezdte. Sajnálatos módon annak ellenére, hogy korszaka már viszonylag közelebb esik hozzánk, meglehetősen kevés hivatalos dokumentum maradt fenn vele kapcsolatban. Életével, tetteivel inkább a buddhista életrajzokból, elbeszélésekből ismerkedhetünk, amelyek meglepő módon gyakran nem elnézőek vele szemben.

Regnálása nem volt a mongol buddhista egyház legjobb időszaka. Tovább folytatódott az erkölcsi züllés, melyet már elődei is kifogásoltak. A főláma is kivette részét a duhajkodásból, ivott, nőkkal hált, és állítólag a férfitársaságot sem vetette meg, sok láma megrökönyödésére, akik bűnös élete miatt a mandzsu *ambannál* is bepanaszolták. Személyével szemben nem csak életmódja, de nyilvánvalóan tibeti származása miatt is egyre nagyobb ellenszenv alakult ki.

Az egy generációval később élő Dandar, egy tanult láma egyik munkájában így írt a buddhista egyházzól:

„Sajnálatos, hogy a *qutuytu* és a mongol előkelők ilyen szégyentelenül futnak a haszon után, bujálkodnak és isznak, mint a kutyák, akik megízlelték a vért ... Ezek a gátlástalan lámák ülnek a nép nyakán és sarkantyúikkal sebzik véresre ... Fittyet hánynak a törvényre és a szentírásra, s kényükre-kedvükre gonosz vágyaik után mennek. A láma nevet viselik, az egyház sárga köntösét hordják, s egékig dicsérik üres önmagukat ők, akik mások vagyonát elorozzák. Nehéz

szertesnek tartani őket, s lehetetlen, hogy a közemberek közé számítsuk akármelyiküket.”

Sommás vélemény, ami nem fukarkodik a kritikával.

Erősen függött a mandzsu császári hatalomtól is. 1864-ben ahhoz is engedélyt kért, hogy a mongol fővárost elhagyva az Amarbayasgalant kolostorba utazhasson. Rövid és nem túl magasztos élet után 1868. 11. hónapjának 13. napján halt meg.

A hetedik *xutagt* jóval kisebb politikai szerepet játszott a történelemben, mint utóda, uralkodásának időszakában mégis olyan események is bekövetkeztek, melyek alapvetően befolyásolták a halha területek helyzetét a huszadik században is. Ez a korszak már egyértelműen a mandzsu birodalom meggyengülésének időszaka volt, s a cári orosz kormány ezt, és szibériai hátszágát kihasználva egyre nagyobb érdeklődéssel fordult a mongol területek felé. 1861-ban Urgában kereskedelmi konzulátust nyitottak, és megindult a konkurenciaharc a hagyományosan itt tartózkodó kínai kereskedők, és az új piacokat felfedező oroszok között. Ez az eleinte csak kereskedelmi, gazdasági érdekellentét később politikai rivalizálás új korszakát hozta – tegyük hozzá, nem először és nem is utoljára – a két ország között, melynek célja a mongol területek feletti befolyás megszerzése volt. Ez a versenyfutás a nyolcadik *bogd gegēn* idején előbb az oroszok fokozatos térnyerését, majd a huszadik század harmadik évtizedétől teljes győzelmét hozta.

IRODALOMJEGYZÉK

- Batsaiban, O.: *Mongolīn sūlčīn ejen xān VIII. Bogd Jawjandamba*. Ulānbātar 2008. [Mongólia utolsó kánja a 8. bogd dzsebcundamba]
- Bawden, Ch. R.: *The Modern History of Mongolia*. London – New York, 1989.
- Bawden, Ch. R.: *The Jebtsundamba khutugtus of Urga*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1961.
- Dašnyam, I. – Očir, A. (szerk.): *Mongol nutag dax' tūx soyolīn dursgal*. Ulānbātar 1999. [A mongol vidéken található történeti és kulturális emlékek]
- Diwāsambū, G. – Taiwansaiban, D. (szerk.): *Mongoūin burxan šašnī tūxen toim*. Ulānbātar 2005. [A mongol buddhizmus történetének áttekintése]
- Hyer, P. – Secin Jagchid: *A Mongolian Living Buddha. Biography of the Kanjurwa Khutughtu*. State University of New York Press, Albany 1983.
- Očir, A. (szerk.): *Mongol ulsīn tūx. IV*. Mongol Ulsīn Šinjlex Uxānī Akademi, Tūxen Xūrēlen, Ulānbātar 2004. [Mongólia története 4.]
- Pozdneyev, A. M.: *Mongolia and the Mongols*. Curzon Press. Indiana University, Bloomington 1997.
- Pürewjaw, S.: *Mongol dax' šarin šašnī xurāngui tūx*. Ulānbātar 1968. [A mongóliai buddhizmus összefoglaló története.]

- Pürewjaw, S.: *Xuw'sgalin ömnöx Ix xürē*. Ulānbātar 1961. [A forradalom előtti Ih hüré]
- Szilágyi Zs.: A buddhizmus Mongóliában. In: Szilágyi Zs. – Hidas G. (eds.): *Buddhismus*. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2013, pp. 287–216.
- Szilágyi Zsolt: *A mongol főllámák rövid története*. Magyar Vallástudományi Társaság, Budapest 2010.
- Szilágyi, Zs.: *Manchu Mongol Diplomatic Correspondence 1635–1896*. Treasures of Mongolian Culture and Tibeto-Mongolian Buddhism Vol. 1. Ed. by Bethlenfalvy Géza. State Central Library of Mongolia – Research Group for Altaic Studies Hungarian Academy of Sciences, Budapest 2004.
- Soninbayar, Š. – Yanjinsüren, S. (eds.): *II. Bogd Ĵewzündamba xutagt*. Ulānbātar 2010. [A II. Bogd Dzsebcundamba]
- Teleki, Krisztina: *Monasteries and Temples of Bogdiin Khüree*. Institute of History, Mongolian Academy of Sciences 2011.
- Xiangyun Wang: The Qing Court's Tibet Connection. Lcang skya rol pa'i rdo rje and the Qianlong Emperor. *Harvard Journal of Asiatic Studies*. Vol. 60. No. 1. (June, 2000). Cambridge 2000, pp. 125–163.